

Az év madara a búbos banka

A Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület 1979-ben indította Az év madara programot. Az elmúlt évben az MME honlapján lehetett szavazni az idei év madarára, amely 1989 és 1990 után ismét a búbos banka lett.

Madarunk méretesebb rigó nagyságú, de laza tollazata, hosszabb szárnyai és farka miatt nagyobbak néz ki. A felnőtt madár feje, nyaka és háta halvány rozsdabarna. Legyezőszerűen széttártható (felmereszthető) tollbóbitája is hasonló színű, de az egyes tollak hegye fekete. Pihenés közben szárnyát és vállát fekete és krémféhér sávok keresztelik. Fekete farkotollazatát fehér szalag díszíti. Hosszú, vékony, ívesen lefelé hajló csőre fekete. A hím és tojó hasonló színezetű, míg a fiatal madarak színei tompábbak. Hullámvonalú röpte lepkeszerű, többnyire alacsonyan a föld felett repül. Szárnycsapása lassú, röptében jól látszik lekerekített szárnyának fekete-fehér sávozása.

Euráziában honos, hazánkban elterjedt, elég gyakori fészkelő faj. Az Alföldön nagyobb az állománysűrűsége, mint a Dunántúlon vagy az ország északi részén. Hajdan a Duna-Tisza közén volt a leggyakoribb, itt az 1990-es évektől állománya rendkívül lecsökkent. Ezt a szakemberek a költési időben tapasztalható hosszabb, igen hideg periódusokkal magyarázzák, amikor az utódok jelentős része éhen pusztult. Legjellemzőbb élőhelyei a tisztásokkal tarkított erdők, ligetes tájak. Leginakább a legelőkkal, és egyéb nyílt területekkel határos, öreg fákban bővelkedő lombdókat kedveli. A zárt erdőket kerüli. Jellegzetes, messzire elhallatszó „up-up-up” hangját kizárólag költési időben hallatja. Tudományos nevét (*Upupa epops*) is jellegzetes hangjáról kapta.

A hímek március végén, április elején érkeznek meg, a tojók valamivel később. Ezt követően a hímek a revír határát sajátos repüléssel jelzik fajtársaiknak. Ebben az időszakban szinte egész nap hallatja jellegzetes hangját, amelyet június végéig hallhatunk. Költőhelyének kiválasztásában nem válogatós. Odúköltő, elfoglalhatja a harkályok által készített faodút, öreg fák korhadt üregeit, mesterséges fészkekodút egyaránt. Költ sziklarepedésekben, kőfalak üregeiben, épületek zugaiban, olak padlásán, romok között, kőrakásokban, löszfalak üregeiben, földi lyukakban. A tojások többnyire a csupasz aljzatra kerülnek. A párba állást követően hamarosan megjelennek az első tojások. 5-8 világoszöld vagy szürkésárga, ellipszoid alakú tojásból álló fészkalja április végén, május elején teljes. A kotlási idő 16-19 nap. Csak a tojó kotlik, közben a hím ellátja táplálékkal. A tojó már az első tojások lerakása után kotlani kezd, emiatt a fiókák nem egyszerre kelnek ki. A kikelő fiókákat ritkásan nőtt, hosszú, szürkésfehér pehelytollazat borítja. Kelés

után a hím az első időben a fiókáknak is hordja a táplálékot. Később mindkét szülő etet. Etetéskor a fiókák az énekesmadarak utódaihoz hasonlóan tátognak. Közel négy hétig maradnak a fészkekben. A nagyobb fiókák célbízatosan lövellik ki a bejárati nyíláson keresztül a folyékony ürüléküket, miközben testük hátsó részét felemelik, farkukat pedig a hátukra csapják. Ha az odú nyílása kedvezőtlen fekvésű, az ürülék nem mindig jut ki a szabadba, és ettől a fészkek egyre jobban bűzleni kezd. A fiókák és a kotló tojó fartómirigyei bűzös váladékot termelnek. Ezzel az odúba hatoló ragadozókat, egyéb nemkívánatos behatolókat fogadják, kiválóan célozva. Népies neveinek egy része is erre utal, így a bűdös banka vagy a fostos bugybóka. A fiókák kirepülése után a család még rövid ideig együtt marad, majd a fiatalok teljesen önállóvá válnak.

Állati eredetű táplálékát rendszerint nyílt helyeken, a földön lépegetve keresgéli. Minden talajon mozgó bogarat, hernyót felszed. Tápláléka között szerepel hangya, tücsök, sáska, szöcske és kisebb csiga egyaránt. Enyhén hajlított, vékony csőre tele van érzékeny idegsejtekkel, ezért a talaj felső rétegében is könnyen kitapogatja a táplálékát. Gyakran fog földgigilisztát, cserebogárpajort, hangyalesőlárvát, drótférget és lóbogarat. A legelőkön a marhalepény alól összeszedi a ganéjtúró bogarakat és a különböző férgeket. *Verse Albert* szerint elfogyasztja a gyapjaslepke szőrös hernyóját, de még a burgonyabogarat is. Alkalmanként kisebb gyíkokat és békákat is fogyaszt. Ritkábban a talajfelszín közelében repülő rovarokat, így cserebogarakat is képes fel-felugorva elkapni. A nagyobb méretű zsákmányát a talajhoz verdesi, és csak azután fogyasztja el. A fiókákat a szülők szintén rovarokkal etetik.

Egy vizsgálat szerint a fiókáknak hordott táplálékuk csaknem a fele a vetési bagolylepke hernyóiból, bábjaiból, hangyaleső-lárvákból, és egyéb bogárlárvákból állt. Ezek mellett gyakran ettették a szülők a fiókákat egyéb hernyóval, szöcskével és sáskákkal.

Vonuló faj, amely a telet Afrika trópusi területein tölti. Nyár végén, augusztusban egyesével vagy kis csoportban indul teletőhelyére. A hazai madarak a Balkánon, vagy Olaszországon keresztül, a földközi-tengeri szigetek érintésével jutnak Afrikába. A Szaharát mindkét vonulási szezonban széles fronton szelik át. Magyarországon gyűrűzött egyedei Görögországban, Krétán, Olaszország déli részén és Máltán kerültek kézre.

Hazai állományát 10–17 000 párba becsülik a szakemberek. Állománya egész Európában lassan csökken, egyebek közt a teletőhelyén, Afrikában is terjedő nagyüzemi mezőgazdálkodás és az intenzív vegyszerhasználat miatt.

Andrési Pál

okl. erdőmérnök

Fotó: **Dr. Molnár Gyula**

